

Legea, obiceiul zeilor și rebeliunea Antigonei: o analiză a tragediei

The Law, the Custom of the Gods, and Antigone's Rebellion: an Analysis of the Tragedy

Mădălina-Gabriela GUȚĂ¹

Rezumat: Tragedia „Antigona” a lui Sofocle ilustrează confruntarea dintre două viziuni opuse asupra justiției: legea umană, întruchipată de regele Creon, și cutuma ancestrală, simbolizată de Antigona. Prin acest conflict, opera analizează relația dintre individ și stat, conștiința individuală și obligațiile sociale. Antigona, loială legii divine și tradițiilor familiei sale, sfidează autoritatea lui Creon încercând să-l îngroape pe fratele ei Polinice, în ciuda interdicției regelui. Simbol al luptei pentru dreptate, curajului și rezistenței împotriva puterii arbitrare, Antigona pune sub semnul întrebării fundamentele puterii și autorității politice, afirmând că obiceiul ancestral trebuie să prevaleze asupra edictelor oamenilor. Ea întruchipează ideea că, uneori, căutarea adevărului și a dreptății necesită sacrificii imense, prețul cerut fiind chiar propria viață. Sacrificiul Antigonei nu este doar un simplu act de rebeliune împotriva unui decret dat de un conducător tiran, ci poate fi privit și ca o lecție pentru societate, care pare să fi deviat de la valorile fundamentale ale respectului pentru legile divine, considerate sacre și imuabile. Creon, la rândul său, reprezintă autoritatea absolută, regele care încearcă să instaureze ordinea în Teba prin aplicarea strictă a decretelor sale. Decizia de a refuza înmormântarea lui Polinice este văzută ca un act crucial pentru păstrarea autorității și prevenirea dezordinii sociale. Pentru el, legea umană, adică propriul cuvânt primează, iar orice nesupunere față de acesta amenință pacea și stabilitatea orașului. Hotărârea de a o condamna la moarte pe Antigona, în ciuda insistențelor fiului acestuia, Hemon, reflectă rigiditate dar și o doză de egoism întrucât Creon nu permite ca o excepție, oricât de justă, să pună în pericol autoritatea regelui; devenind astfel, orb la pericolele ce se pot naște ca urmare a nerespectării cuvântului zeilor. Tragedia lui Sofocle îl determină pe cititor să mediteze la efectele puterii asupra existenței umane și la limitele ei. Astfel, îl provoacă să își adreseze o serie de întrebări fundamentale: trebuie respectată legea existentă, chiar și atunci când este în contradicție cu morala sau cu valorile dintr-o comunitate? Ce înseamnă respectul față de lege? Dar supunerea?

Cuvinte-cheie: cutuma, lege, datorie morală, curaj, conflict dintre legea scrisă și principiile morale.

¹ Doctorandă, Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, e-mail: madalina.guta@yahoo.com.

Abstract: Sophocles' tragedy *Antigone* illustrates the conflict between two opposing views of justice: human law, embodied by King Creon, and ancestral custom, symbolized by Antigone. Through this conflict, the work analyzes the relationship between the individual and the state, individual conscience and social obligations. Antigone, loyal to divine law and her family traditions, defies Creon's authority by attempting to bury her brother Polynices, despite the king's prohibition. A symbol of the struggle for justice, courage, and resistance against arbitrary power, Antigone questions the foundations of political power and authority, asserting that ancestral custom must prevail over human edicts. She embodies the idea that sometimes the search for truth and justice requires immense sacrifices, the price being one's own life. Antigone's sacrifice is not just a simple act of rebellion against a decree issued by a tyrannical ruler, but can also be seen as a lesson for society, which seems to have strayed from the fundamental values of respect for divine laws, considered sacred and immutable. Creon, in turn, represents absolute authority, the king who tries to establish order in Thebes through the strict application of his decrees. The decision to refuse Polynices' burial is seen as a crucial act for maintaining authority and preventing social disorder. For him, human law, that is, his own word, takes precedence, and any disobedience to it threatens the peace and stability of the city. The decision to sentence Antigone to death, despite the insistence of her son, Haemon, reflects rigidity but also a degree of selfishness, as Creon does not allow an exception, however just, to jeopardize the king's authority, thus becoming blind to the dangers that may arise from disregarding the word of the gods. Sophocles' tragedy prompts the reader to reflect on the effects of power on human existence and its limits. It challenges them to ask themselves a series of fundamental questions: should existing laws be respected, even when they contradict the morals or values of a community? What does respect for the law mean? What about obedience?

Keywords: custom, law, moral duty, courage, conflict between written law and moral principles.

1. Dreptul ca poveste, literatura ca normă: confluența dintre două universuri

La prima vedere, dreptul și literatura par să provină din universuri distincte. Dreptul se axează pe organizarea vieții sociale, prin stabilirea unor norme obligatorii, ce au rolul de a proteja interesele colective și individuale. Literatura, pe de altă parte, abandonează logica și rigoarea dreptului, lăsând loc imaginației. Construirea unor tărâmură fictive, care adesea reflectă realitatea socială, îi oferă cititorului capacitatea de a percepe lumea prin ochii altora și de a descifra misterele vieții. În plus, literatura explorează adâncimile condiției umane, dezvăluind visele, fricile, emoțiile sau suferințele acesteia.

Obiectul literaturii, după cum subliniază criticul literar Tzvetan Todorov, este însăși condiția umană, astfel că cel care o citește și o înțelege „nu va deveni un specialist în analiza literară, ci un adevărat cunoscător al ființei umane”². Din

² T. Todorov, *La littérature en péril*, Paris, Éditions Flammarion, 2007, p. 88-89 *apud* François Ost, *Droit et littérature: variété d'un champ, fécondité d'une approche*, Revue juridique Thémis, 49-1 (2015-11-25), pp. 4-6, [Online] la <https://ssl.editionsthemis.com/>

această perspectivă, analiza operelor literare reprezintă o pregătire fundamentală pentru toate profesiile axate pe relațiile interumane, facilitând o înțelegere mai profundă a acestora. Prin urmare, literatura răspunde cel mai bine nevoilor de formare ale unui viitor jurist, asistent social, psihoterapeut, istoric sau sociolog³. În fond, a avea ca profesori pe „Shakespeare, Sofocle, Dostoievski și Proust, nu înseamnă oare să beneficiezi de o educație excepțională”?⁴ Prin intermediul acestei întrebări, Tzvetan Todorov evidențiază faptul că acești scriitori nu sunt doar simpli povestitori, ci călăuze spirituale și intelectuale, iar operele lor oferă lecții valoroase sau chiar mai valoroase, decât cele din cursurile de specialitate.

Odată ce depășim această aparentă opoziție dintre literatură și drept, vom observa că se întrepătrund. Juriștii, similar scriitorilor, utilizează cuvintele oferindu-le noi valențe. Legiuitorul elaborează texte care conturează realitatea și nevoile umanității, judecătorul redactează hotărârile interpretând textele date de legiuitor, iar avocatul construiește o poveste ținând cont de doi factori: obiectiv (existența unei anumite norme, sensul său) și subiectiv (situația particulară a fiecărui individ). Scriitorul, la rândul său, ilustrează situații umane care, de cele mai multe ori ating probleme legate de încălcarea legii, dreptate, despăgubiri, căința umană sau dimpotrivă, satisfacția privind comiterea anumitor fapte. Totodată, textele literare par să se înrădăcineze în materie juridică, atât în ceea ce privește „formarea narațiunilor sau a structurilor dramaturgice, cât și în definirea statutului indivizilor care sunt puși în scenă”⁵.

Fie că discutăm despre tragediile grecești, romanele lui Honoré de Balzac, Victor Hugo sau Feodor Dostoievski, literatura evidențiază conflicte între morală și litera legii, între norma socială și interesul particular al oamenilor. Astfel, literatura devine vocea celor reduși la tăcere, de societate sau chiar de legea care ar trebui să-i ocrotească, oferind totodată noi perspective asupra conceptului de dreptate. Aceasta dă naștere unor norme, chiar dacă au doar o valoare simbolică. Corelarea celor două domenii- juridic și literar arată modul în care literatura examinează lacunele dreptului, analizează ficțiunile pe care se sprijină acesta, le ilustrează și le pune în discuție pentru a-și găsi un loc în dezbaterile sociale, politice și juridice ale epocii⁶.

Dreptul nu se dezvoltă ca alte științe, fără a fi influențat de necesitățile practice; el trebuie să ofere soluții societății în care se aplică⁷. În acest context,

revue/article-4904-droit-et-litterature-variete-drun-champ-fecondite-drune-approche-.html, accesat în 29.07.2025.

³ *Idem.*

⁴ *Idem.*

⁵ C. Biet, *Introduction. Droit et littérature, un lien nécessaire* dans *Littératures classiques*, n°40, automne 2000, pp. 5-22, [Online] la https://www.persee.fr/doc/licla_0992-5279_2000_num_40_1_1481, accesat în 29.07.2025, DOI: <https://doi.org/10.3406/licla.2000.1481>.

⁶ *Idem.*

⁷ Fr. Gény, *Science et technique*, § 243, citat în M. Djuvara, *op. cit.*, p. 279, citat în L. Barac, *Reper de interpretare în drept. Ghid de interpretare în materie civilă*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 145 *apud* L. Barac, *Prezumțiile și ficțiunile în Drept, arc peste*

ficțiunea devine un instrument juridic util pentru a contribui la realizarea ideii de justiție⁸. Două exemple clasice de ficțiuni juridice sunt recunoașterea drepturilor copilului de la momentul concepției (dacă se naște viu), respectiv, considerarea unei persoane dispărute ca fiind decedată după o anumită perioadă. Astfel, putem observa că ficțiunea umple lacunele care există între realitatea socială și norma juridică, protejând interesele familiei, drepturile succesoriale și securitatea raporturilor juridice. Dreptul creează ficțiuni pentru a organiza colectivitatea, iar literatura apelează la ficțiuni pentru a analiza și adesea, critica principiile fundamentale ale acesteia. Literatura nu se reduce la abilitatea de a povesti; ea este o pânză formată din mai multe pelicule de lumini și umbre care reflectă, în mod subtil și profund, dimensiunile ascunse ale societății. În consecință, între textul literar și cel juridic se conturează o dialogare perpetuă despre condiția umană și valorile acesteia, fapt ce permite indivizilor să înțeleagă mult mai bine dinamica socială contemporană.

2. Arta tragediei și Sofocle: Antigona, o eroină nesupusă

Tragedia greacă se bucură de un loc aparte în patrimoniul literar al lumii. Apărută în anul 534 î. Hr., această formă artistică a intrat în viața ateniană ca urmare a unei decizii oficiale, „inșărându-se într-o politică de expansiune populară”⁹. Piese erau prezentate în cadrul unui concurs, organizat în timpul Marilor Dionisii, o sărbătoare religioasă anuală care avea loc la Atena¹⁰. În contextul transformării polisului atenian (participarea activă a cetățenilor în viața publică), tragedia devine un instrument de coeziune socială, reușind să cucerească cetățenii prin temele abordate și frumusețea limbajului. Aceasta nu este doar o piesă de teatru, ci o formă de cunoaștere spirituală și umană, care depășește limitele timpului și spațiului. În acest sens, tragedia reprezintă un conglomerat de manifestări complexe ce includ o dimensiune artistică, religioasă și filosofică¹¹.

Prin intermediul jocului actoricesc, limbajului, structurii, tragedia se prezintă ca un act artistic, dar prin prisma întrebărilor filozofice privind condiția umană, destinul, legile sacre ale zeilor este ancorată în realitate, transformându-se astfel, într-o formă de meditație pentru membrii comunității. Scriitorii antici se bucurau să enunțe adevăruri despre condiția umană, reflecțiile generale fiind o

timpuri și vremuri..., 29 iulie 2014, [Online] la <https://www.juridice.ro/332216/prezumtiile-si-ficțiunile-in-drept-arc-pestre-timpuri-si-vremuri.html>, accesat în 30.07.2025.

⁸ *Idem*.

⁹ S. Croteau, *De la tragédie grecque au récit de superhéros: Un art politique au coeur de la cité. Analyses de La folie d'Héraclès et de The Dark Knight Rises*, Université de Québec à Montréal, novembre 2014, p. 18.

¹⁰ *Idem*.

¹¹ L. Maftai, *Le mythe d'Antigone*, Ed. Ex Ponto, Constanța, 2018, p. 16.

trăsătură distinctivă a literaturii grecești antice, care o diferențiază fundamental de literatura contemporană¹².

Printre acești scriitori se numără și Sofocle, ce apare ca un autentic tribun al cetăților, mai ales prin opera sa care scoate la lumină disfuncționalitățile acestora¹³, pledând totodată pentru dreptatea celor pe care societatea refuză să îi vadă sau să îi asculte. În plus, la Sofocle există o schimbare a accentului de la problemele lumii la problemele individului¹⁴. Această schimbare a accentului este vizibilă în opera *Antigona* prin opoziția dintre Creon și Antigona, fiecare dintre ei întruchipând o viziune asupra lumii. Antigona nu acționează dintr-un interes colectiv sau politic, ci este ghidată de o convingere personală: aceea de a respecta legile divine chiar cu prețul propriei vieți. Această alegere evidențiază modul în care Sofocle reorientează centrul dramei din sfera publică către conștiința individuală.

Antigona este o piesă mitică în care fiecare epocă își reflectă preocupările¹⁵. Aceasta întruchipează tragic o lume în schimbare, în care zeii se îndepărtează, în timp ce orașul se străduiește să devină o democrație autentică¹⁶. Abandonul divin indică o desacralizare a lumii, o pierdere a reperelor spirituale, pe fondul unei încercări de a oferi poporului o structură politică stabilă și legitimă. Această animozitate dintre noua ordine politică și vechea organizare religioasă naște întrebări legate de autoritate și relația individului cu statul ce au ecou până în prezent. Astfel, omul (din trecut sau prezent) caută modalități prin care să își facă auzită vocea într-un sistem care nu îi oferă oportunitatea de a se exprima, devenind uneori „surd” și „mut” la strigătele comunității.

Opera debutează cu dialogul celor două surori-Antigona și Ismena, ficele regelui Oedip și ale Iocastei (conducătorii cetății Teba). După moartea părinților lor, o nouă nenorocire se abate asupra acestei familii: decesul celor doi frați – Eteocle și Polinice. Drept consecință, Creon, unchiul lor din partea mamei, devine regele Tebei și decide ca Eteocle să fie înmormântat cu onoruri, iar Polinice nu: „Polinice, bietul om, să n-aibe-a fi/ Nici jeluit, nici îngropat. Ci stârvul lui/ De păsări cu nesaț să fie sfârtecat”¹⁷. La vechii greci, ritualul înmormântării avea o deosebită importanță; dacă cei decedați nu aveau o înmormântare corespunzătoare, acest lucru era considerat o crimă¹⁸. În plus, aceștia credeau că sufletul celui mort devine

¹² D. Cuny, *Les réflexions générales dans le théâtre de Sophocle. L'information littéraire*, 2003/1, Vol. 55, 2003, p. 16-22, [Online] la <https://shs.cairn.info/revue-l-information-litteraire-2003-1-page-16?lang=fr>, accesat în 6.08.2025.

¹³ D. J.-M. Dago, *La lecture idéologique de Sophocle. Histoire d'un mythe contemporain: le théâtre démocratique*, Littératures, Université de Sorbonne Nouvelle- Paris III, 2013, pp. 335-336.

¹⁴ W. Jaeger, *Paideia*, Editions Teora, Bucurest, 2002, p. 211 *apud* L. Maftei *op. cit.*, p. 38.

¹⁵ Besnehard, Daniel, *Loisir*, Périodique de la comédie de Caen, N° 25, décembre 1979 *apud* D. J.-M. Dago, *op. cit.*, p. 334.

¹⁶ *Idem*.

¹⁷ Sofocle, *Antigona*, trad. George Fotino, Ed. Albatros, București, 1979, p. 5.

¹⁸ Vernant J.-P., *L'individu, la mort, l'amour*, Paris, Gallimard, 1989, p. 9 *apud* P. M. H. Diouf, *La mort et le rite funéraire en Grèce ancienne: étude de lois sur les funérailles et de*

malefic, iar fantoma sa vine pentru a-i tortura pe cei vii, dacă trupul nu era îngropat¹⁹.

În cadrul unui important discurs politic susținut în fața cetății, Creon încearcă să demonstreze că este păzitorul legilor, neiertător față de trădători - „Cât despre frate-său (...) urzind în gând ca praf/Să-și facă pârjolind, pământul strămoșesc”²⁰ chiar dacă îi sunt rude și imparțial în judecata sa. Acesta încercă să își impună voința proprie asupra cetății, mai ales că, ritualul funerar era considerat drept *patrios nomos*, adică „o lege strămoșească” sau un *nomos koinos* „o lege comună” tuturor elenilor²¹. Bineînțeles, că cei care vor cuteza să încalce edictul vor fi aspru pedepsiți.

Antigona consideră decretul injust, iar pe Creon un monarh absolut ce încalcă dreptul ancestral, astfel încât decide să îl îngroape pe Polinice. Cu toate că, înmormântarea rudelor de sânge reprezintă o datorie sacră a familiei, sora Antigonei, Ismena nu concepe să nesocotească voința regelui. Curajul Antigonei o siderează - „Gândești să-l îngropi? Să-n înfrunți opreliștea?/Cutezi, pe Creon, nefericito, să-l înfrunți?”²²; îl găsește admirabil, dar nu are puterea de a urma exemplul surorii sale. Inflexibilă față de punctul de vedere pe care îl apără - „el n-are drept a m-alunga de lângă-ai mei!”, ferm convinsă de justetea sacrificiului pentru care se pregătește, neclintită în fața morții, ea nu se lasă învinsă²³.

Ajutată de zei, Antigona reușește să ducă la bun sfârșit ritul funerar, îndeplinindu-și astfel, datoria morală față de propriul frate. Simbol al libertății, ea este granița priorității sufletului liber, în raport cu forțele de aservire care îl asediază²⁴. Aceasta ne învață că libertatea de a alege conform convingerilor personale – este un ideal fundamental al naturii umane, indiferent de costurile pe care le implică.

Izbânda Antigonei ajunge la urechile lui Creon prin intermediul paznicului (reprezentarea cetățeanului comun) care, temător, îi spune că un om a săvârșit datina îngropăciunii. Vitejia Antigonei este lăudată de Cor²⁵: „în lume-s multe mari minuni,/Mai mari ca omul însă nu-s!”²⁶ și criticată de Creon care nu își poate închipui cum cineva a îndrăznit să îi nesocotească porunca.

quelques mnémata funéraires, ó λύχνος n° 165, juillet 2023, [Online] la <https://ch.hypotheses.org/9339>, accesat în 7.08.2025.

¹⁹ *Idem*.

²⁰ Sofocle, *op. cit.*, p. 17.

²¹ *Ibidem*, p. 19.

²² *Ibidem*, p. 7.

²³ *Ibidem*, p. XXXII.

²⁴ I. Bădică, *Mitul antic elen și dramaturgia franceză contemporană*, Ed. Hoffman, 2016, p. 10.

²⁵ Format din bătrânii înțelepți ai Tebei.

²⁶ Sofocle, *op. cit.*, p. 28.

3. Cutuma sau legea scrisă?

Miezul tragediei este reprezentat de confruntarea dintre Creon-imaginea trivialității, obstinentei, meschinătății, unui rege care este mult mai preocupat de poziția sa, decât de voința polis-ului și Antigona- gardiana legilor nescrise ale zeilor, simbol al dârzeniei, loialității. Sofocle, în cadrul unui schimb de replici magistral construit, „Nu Zeus mi-a dat așa porunci (...)/Iar eu porunca ta /N-o socotesc atât de tare-nîct pe om/ Să-l facă-a-nfrânge chiar și legile zeiești/Că-aceste legi nu sunt în slove scrise, nu!/ Dar pe vecie-s legi și nu-s de azi, de ieri/De când or dăinui, n-o știe nici un om”²⁷ face distincție între legile scrise instituite de conducătorii orașului, care se schimbă de la o epocă la alta și cele nescrise, cu valoare universală. Adevăratele valori nu sunt stabilite prin documente oficiale, ci provin de la zei, fiind ulterior transmise generațiilor viitoare. Protagonista refuză să atragă furia zeilor, ascultând o poruncă care contravine valorilor sacre.

Prin intermediul Antigonei, Sofocle arată că ordinul lui Creon nu are autoritate asupra cutumei²⁸ ancestrale. Aceasta apare în afara constrângerilor legale, iar indivizii o urmează în mod spontan în cursul interacțiunilor lor²⁹. Cutumele (înhumarea, respectarea jurămintelor, respectul față de oaspeți, tratamentul uman al dușmanilor care s-au predat etc.) se regăsesc în toate orașele grecești, iar acest fapt le conferă universalitatea și permanența pe care legile contingente ale fiecăruia în parte nu le au³⁰. Așadar, legile scrise pot suferi modificări în funcție de voința legiuitorului local, pe când cele nescrise îmbracă forma unor principii fundamentale adânc înrădăcinate în colectivitate. De exemplu, aprecierea față de ritul funerar ilustrează o acceptare universală a valorii ființei umane, în timp ce loialitatea față de jurămintele consolidează încrederea dintre oameni.

Antigona nu contestă legitimitatea lui Creon, mai ales că pe tronul Tebei putea urca doar un urmaș pe linie masculină, ci ordinul său care contravine legilor strămoșești. Aceasta subliniază faptul că, populația nu a acceptat edictul său, doar s-a conformat de teamă: „De-aici în jur, toți (...)/Și tac chitic, că tiraniei-i este dat/Să facă tot, să spună tot- și doar ce vrea”³¹. Menționarea cuvântului tiranie în aceste versuri nu este aleatorie; ea contravine valorilor democratice construite de-a lungul

²⁷ *Ibidem*, pp. 37-39.

²⁸ În drept, cutuma este o regulă nescrisă, derivată din practici repetate și acceptate ca fiind obligatorii de către o comunitate specifică. Aceasta poate avea o forță juridică asemănătoare legilor, mai ales când este integrată în cadrul unui sistem juridic. În acest sens, a se vedea Dictionnaire Juridique JurisLogic, *Définition de la coutume*, [Online] la <https://jurislogic.fr/dictionnaire-juridique/coutume-definition/> accesat în 10.08.2025.

²⁹ F. Parisi, *The formation of customary law*, 96th Annual Conference of the American Political Science Association, Washington, D.C., August 31-September 3, 2000, pp. 4-5, [Online] la <https://scispace.com/pdf/the-formation-of-customary-law-3u1mk6qidr.pdf>, accesat în 10.08.2025.

³⁰ Ch. Lavielle, *Antigone ou la contestation de la loi*, Revue du droit public, 2006/5 Septembre, 2006. pp. 1182-1197, [Online] la <https://droit.cairn.info/revue-revue-du-droit-public-2006-5-page-1182?lang=fr>, accesat în 12.08.2025.

³¹ Sofocle, *op. cit.*, p. 41.

timpului, fiind asociată cu abuzul de putere. Astfel, Antigona bazându-se pe legile nescrise, pavează drumul celor care se vor opune, în secolele următoare valorilor, unei anumite viziuni asupra dreptății, ordinelor sau legilor obișnuite ce contravin ordinii naturale, ce se fundamentează pe dreptul fiecărei persoane de a obține ceea ce i se cuvine³².

Creon, orgolios din fire, este uimit de curajul Antigonei mai ales că, la acea vreme femeia nu avea niciun cuvânt de spus: „(...) dar ea prea mult/ S-a sumețit când legile mi le-a-nfruntat/ (...) N-aș fi bărbat, ci ea ar fi,/ Neosândită de-am s-o las din mâna mea”³³. Loialitatea Antigonei față de familie este interpretată de rege ca fiind un act de rebeliune îndreptat împotriva sa. Aroganța Antigonei reprezintă o ofensă adusă în primul rând, conducătorului de stat și în al doilea rând, capului familiei. Mai mult, acesta confundă legile statului cu propria voință - „legile mi le-a-nfruntat”³⁴, fapt ce demonstrează inflexibilitatea și despotismul său.

Deși este condamnată la moarte, Antigona rămâne la fel de bravă în apărarea idealurilor sale, ceea ce îl irită pe Creon. Astfel, pentru a-i dubla pedeapsa încearcă să o asocieze pe Ismena cu „crima” comisă de sora sa: „Tu, viperă care-n palat te-ai furișat/ Ca să-mi sugi sângele ascuns!/ (...)Să-mi spui: părtașă-ai fost/ La îngropăciunea lui? Ori juri că nu știai?”³⁵ Răspunsul Ismenei este surprinzător: „Părtașă-am fost și vina, vreau cu ea s-o-mpart”³⁶ întrucât decide să împărtășească soarta surorii sale demonstrând mult curaj; fapt ce contravine firii sale docile prezentată la începutul tragediei. Ultimele cuvinte pe care Antigona le adresează surorii sale sunt încărcate de emoție: „Pe pace fii! Tu-n viață ești... Eu sufletul/ De mult mi-am dat, ca pe cei morți să mi-i slujesc”³⁷. Pentru ea, adevărata datorie este față de cei decedați, nu față de legile cetății, preferând să moară împăcată, cu demnitate, decât să trăiască cu povara vinei.

O altă confruntare memorabilă din cadrul tragediei este cea dintre Creon și fiul său, Hemon, care încearcă să obțină grațierea Antigonei. Hemon este conștient de caracterul tatălui său astfel încât, analizează cu meticulozitate fiecare cuvânt spus: „O tată, -n toate, sunt supus; să mă îndrumi/ Cu-nțelepciunea ta și eu te voi urma”³⁸. Prin intermediul unei prelegeri, Creon încearcă să își convingă fiul că uniunea cu Antigona ar fi fost o mare greșală. El subliniază importanța solidarității familiale, identificând-o pe Antigona cu dușmanul lor: „De farmecul vreunei femei, nu te lăsa/ Momit și nu te năuci!/ (...) E cea mai mare pacoste să ai vrăjmași/ Chiar printr-ai tăi (...) Fiindcă am prins-o doar pe ea,/ Din toți supușii mei, poruncile-mi călcând”³⁹. Deși regele nu oferă un motiv pertinent pentru condamnarea Antigonei la moarte, îl putem intui: îndrăzneala de a încălca porunca

³² Ch. Lavialle, *op. cit.*, pp. 1182-1197.

³³ Sofocle, *op. cit.*, pp. 39-40.

³⁴ *Ibidem*, p. 39.

³⁵ *Ibidem*, p. 44.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, p. 46.

³⁸ *Ibidem*, p. 54.

³⁹ *Ibidem*.

sa, dublată de ofensa adusă. El nu poate să își ierte nepoata și astfel să își compromită autoritatea. Nici Hemon nu se lasă înduplecat și își amenință tatăl cu suicidul: „De va muri și-un altul va porni-n mormânt”⁴⁰.

Tiresias, prorocul Tebei, îl avertizează pe Creon de pericolul care îl amenință. La început, Creon refuză să îi dea ascultare fiind orbit de propriul orgoliu. Acesta nu concepe să își încalce propriul decret însă, prevestirea sumbră a lui Tiresias îl face să se răzgândească: „Femei în bocete zbucnind, și vei vedea/Cum împotriva-ți se vor răzvrăti cetăți”⁴¹. Îngrozit de predicțiile nefaste, Creon, în tentativa sa de a-și repara greșelile, se duce mai întâi să îngroape corpul lui Polinice și ulterior, la locul unde era închisă Antigona. După ce îndepărtează pietrele hrubei, o descoperă pe Antigona spânzurată și pe fiul său îmbrățișându-i trupul. Sfâșiat de durere, Hemon îl atacă pe tatăl său cu sabia, dar nu îl nimerește, iar apoi, „înciudat pe sine”, își străpunge pieptul cu sabia⁴². Nenorocirile continuă să se abată asupra familiei sale, întrucât soția sa, Euridice, decide să își pună capăt vieții.

Finalul tragediei îl înfățișează pe Creon înfrânt, recunoscându-și greșelile: „Nefericit ce sunt!/ Nenorocirile m-au năpădit!/ (...) De vină altul nu-i, ci eu/ Doar eu, nenorocit ce sunt”⁴³. Prăbușirea lui Creon nu este decât rezultatul propriilor acțiuni, născute dintr-o încăpățănare oarbă, aroganță și aversiune față de legile nescrise ale zeilor. Orice încălcare a acestor legi sacre este pedepsită, întrucât nimeni nu este mai presus de lege; cu atât mai mult un biet muritor.

4. Concluzii

Antigona, nu este doar o simplă protagonistă ci devine „strigăt, acuzație, exigență a dreptății care refuză eschivarea sau neutralitatea”⁴⁴. Cu alte cuvinte, în fața nedreptății, indiferența este inadmisibilă, iar justiția nu tolerează niciun compromis. Astfel, Antigona devine un simbol al curajului, al răzvrătirii față de ordinea publică în numele unei alte ordini, private, cea a familiei sau a conștiinței interioare⁴⁵.

Prin intermediul protagonistei, Sofocle aduce în prim-plan conflictul complex și atemporal dintre cutumă și legea scrisă. Legile scrise încearcă să impună o anumită ordine, uneori chiar în detrimentul valorilor fundamentale ale membrilor dintr-o anumită colectivitate. Spre deosebire de acestea, cutumele derivă din convingeri morale, tradiții adoptate de-a lungul timpului de indivizi. Acestea se pot manifesta ocazional, ca forme de rezistență față de normele juridice discreționare; față de un drept „automatizat.” De aceea, nu este suficient ca o normă să îmbrace forma scrisă și să fie adoptată de autoritatea competentă; ea trebuie să fie în armonie cu valorile esențiale ale comunității pe care își propune să o organizeze.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 61.

⁴¹ *Ibidem*, p. 83.

⁴² Sofocle, *op. cit.*, p. 94.

⁴³ *Ibidem*, p. 100.

⁴⁴ Lacarrière, Jacques, 2008, p. 16 *apud* D. J.-M. Dago, *op. cit.*, p. 334.

⁴⁵ Ch. Lavialle, *op. cit.*, pp. 1182-1197.

Astfel, apare și distincția dintre respectul și supunerea față de lege. Respectul izvorăște din convingerea intimă a persoanelor că legile contribuie la bunăstarea colectivă și individuală. Pe de altă parte, supunerea implică o conformare din partea individului, iar în timp, acest fapt poate genera frustrări. Potrivit lui Kant, supunerea este acel moment în care omul își sacrifică dorințele personale pentru a se conforma legii, ceea ce poate fi simțit ca o pierdere, dar și ca o victorie a libertății etice, atunci când se face în numele respectării legii morale⁴⁶. Legea trebuie să fie respectată, deoarece ea contribuie la buna funcționare a societății. Cu toate acestea, atunci când încalcă grav principiile fundamentale ale justiției sau ale drepturilor omului, rebeliunea este singura modalitate de apărare a ființei umane, chiar dacă prețul plătit este scump.

Referințe:

- Barac L., *Prezumțiile și ficțiunile în Drept, arc peste timpuri și vremuri...*, 29 iulie 2014, [Online] la <https://www.juridice.ro/332216/prezumtiile-si-fictiunile-in-drept-arc-peste-timpuri-si-vremuri.html>.
- Bădică I., *Mitul antic elen și dramaturgia franceză contemporană*, Editura Hoffman, 2016.
- Biet C., *Introduction. Droit et littérature, un lien nécessaire* dans *Littératures classiques*, n°40, automne 2000, pp. 5-22, [Online] la https://www.persee.fr/doc/licla_0992-5279_2000_num_40_1_1481.
- Croteau S., *De la tragédie grecque au récit de superhéros: Un art politique au coeur de la cité. Analyses de La folie d'Héraclès et de The Dark Knight Rises*, Université de Québec à Montréal, novembre 2014.
- Cuny D., *Les réflexions générales dans le théâtre de Sophocle. L'information littéraire*, 2003/1, Vol. 55, 2003, p. 16-22, [Online] la <https://shs.cairn.info/revue-l-information-litteraire-2003-1-page-16?lang=fr>.
- Dago D.J.-M., *La lecture idéologique de Sophocle. Histoire d'un mythe contemporain: le théâtre démocratique*, Littératures, Université de Sorbonne Nouvelle- Paris III, 2013.
- Dictionnaire Juridique JurisLogic, *Définition de la coutume*, [Online] la <https://jurislogic.fr/dictionnaire-juridique/coutume-definition/>.
- Diouf P. M. H., *La mort et le rite funéraire en Grèce ancienne: étude de lois sur les funérailles et de quelques mnēmata funéraires, ὁ λύχνος* n° 165, juillet 2023, [Online] la <https://ch.hypotheses.org/9339>.
- Lavialle Ch., *Antigone ou la contestation de la loi*, *Revue du droit public*, 2006/5 Septembre, 2006, pp. 1182-1197, [Online] la <https://droit.cairn.info/revue-revue-du-droit-public-2006-5-page-1182?lang=fr>.
- Maftai L., *Le mythe d'Antigone*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2018.
- Ost F., *Droit et littérature: variété d'un champ, fécondité d'une approche*, *Revue juridique Thémis*, 49-1 (2015-11-25), pp. 4-6, [Online] la <https://ssl.editionsthemis.com/revue/article-4904-droit-et-litterature-variete-drun-champ-fecondite-drune-approche-.html>.
- Parisi F., *The formation of customary law*, 96th Annual Conference of the American Political Science Association, Washington, D.C., August 31-September 3, 2000, pp. 4-5, [Online] la <https://scispace.com/pdf/the-formation-of-customary-law-3u1mk6qidr.pdf>.

⁴⁶ Robert T., *Respect de la loi, respect de la personne: Kant*, *Revue Le Portique*, 11 | 2003, mis en ligne le 15 décembre 2005, [Online] la <http://journals.openedition.org/leportique/548>, accesat în 14.08.2025, DOI : <https://doi.org/10.4000/leportique.548>

Sofocle, *Antigona*, trad. George Fotino, Editura Albatros, București, 1979.

Theis R., *Respect de la loi, respect de la personne: Kant*, Revue *Le Portique*, 11 | 2003, mis en ligne le 15 décembre 2005, [Online] la <http://journals.openedition.org/leportique/548><https://doi.org/10.4000/leportique.548>.

